

PEDAQOJİ ELMLƏR
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

TƏLİM TEXNOLOGİYALARI
ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ
TEACHING TECHNOLOGY

UOT 37.01

SAVAD TƏLİMİNƏ HAZIRLIQ DÖVRÜNDƏ YAZIYA HAZIRLIQ
MƏSƏLƏLƏRİ

Suğra Gülağa qızı Əliyeva

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0000-4703-5348

E-mail: eliyevasura010@gmail.com

Açar sözlər: yazı, savad təlimi, ana dili dərsləri, orfoqrafiya, orfoqrafik vərdişlər, şagirdlər, ibtidai sinif

Ключевые слова: письмо, грамотность, уроки родного языка, правописание, орфографические навыки, ученики, начальный класс

Key words: writing, literacy, mother tongue lessons, spelling, spelling habits, pupils, primary class

Ana dili ibtidai siniflərdə təlim fənlərinin əsasıdır. Şagirdlər ana dilinə yiyələnəndən, onun incəliklərinə bələd olmadan digər fənlər üzrə proqram materiallarını müvəffəqiyyətlə mənimsəyə bilməzlər. Hər bir tədris fənni praktik şəkildə startı ana dili fənnindən götürür. Ana dili fənninin məzmunu dinləyib - anlama və danışma, oxu, yazı, dil qaydaları məzmun xətlərindən ibarətdir. Hər bir məzmun xətti üçün ayrı-ayrı məzmun standartları müəyyən edilmişdir. “Azərbaycan dili” dərsləri birinci sinifdə savad təliminin başlanğıcı və əsasıdır. “Azərbaycan dili” termini altında savad təlimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məhz təlimin bu mərhələsi uşağın gözünü həyata açır. Bu dövrdə uşaq ilkin oxu və yazı texnikasına yiyələnir, ilkin oxu və yazı vərdişləri qazanır. Bildiyimiz kimi, ibtidai siniflərdə ana dilinin tədrisi metodikasının ən mühüm sahələrindən biri düzgün yazı qaydaları, yəni orfoqrafiya təlimidir. Savadlılıq anlayışı şagirdlərin yazı qaydalarını nə dərəcədə mənimsəmələri ilə bağlıdır. Yazı təlimi I sinifdə əlifbanın öyrənilməsi işinə hazırlıqdan başlanır. Bu proses savad təlimi dövrünü əhatə edir. Həmin dövrdə yazı təlimi əlifba dərslərinin sisteminə uyğun şəkildə qurulur. Bu prosesdə uşaq diqqətini müvafiq hərfin yazılışında ölçünü, formanı gözləmək, orfoqrafik səhvə yol verməmək və s. kimi sahələrə yönəlir. Yazı vərdişləri II sinfin sonunadək inkişaf edir, təxminən 9 yaşında xeyli avtomatlaşır. Bildiyimiz kimi, yazı mürəkkəb bir əməliyyatdır. O şagirdlərin duyğu və düşüncələrinin dil normalarına uyğun qaydada nəqli, mühakimə və təsviri xarakterli rabitəli mətnlər kimi ifadə edir. Oxu prosesində qazanılan bacarıqlar yazı ünsiyyəti vasitəsilə genişləndirilərək qarşılıqlı əlaqəyə çevrilir. Yazı qoyulmuş hər hansı problem, yaxud mövzu ilə bağlı

fikir və mülahizələrin müvafiq formada verilməsini, görülmüş iş haqqında hesabat hazırlanmasını təmin edir. Yazı ədəbi dilin normaları gözlənilməklə şagirdlərin tədqiqatçılıq və təşkilatçılıq bacarıqlarını nümayiş etdirməyə imkan yaradır (Abdullayev, Kərimov, 1968: 375). Savad təlimi şagirdlərin təhsilinin, gələcək inkişafının bünövrəsi hesab edilir. Bu dövrdə başlıca məqsəd uşaqlara ilkin oxu və yazı bacarıqları aşılamaq, onların təlimə marağını, oxu və yazı texnikasını, nitqini, təfəkkürünü inkişaf etdirməkdir. Savad təliminin sistemi dedikdə, bura savad təliminə hazırlıq dövrü, savad təlimi dövrü, savad təlimindən sonrakı dövr aid edilir. Deməli, savad təlimi üç dövrə ayrılır: 1) savad təliminə hazırlıq dövrü; 2) savad təlimi dövrü; 3) savad təlimindən sonrakı dövr. Savad təliminə hazırlıq dövründə uşaqlar ilkin oxu və yazı texnikasına yiyələnirlər. Düzgün, sürətli, ifadəli və şüurlu oxunun bünövrəsi yaradılır, lüğət üzrə iş davam etdirilir. Yazı təliminə yiyələnməkdə şagirdlərin çətinlikləri çox olduğu üçün müəllim yazı bacarıqlarının yaradılmasına xüsusi diqqət yetirməlidir. Bu cəhətdən də müəllim yazıya hazırlıq üzrə ilkin məşğələlərin düzgün təşkilinə və yazı ləvazimatından düzgün istifadəyə ciddi fikir verməlidir. İlk məşğələlərdə görülən işlərin məzmunu, təxminən aşağıdakılardan ibarət olmalıdır: 1. Barmaqları bir neçə dəfə ovucun içində yumub açmaq. 2. Barmaqları növbə ilə yumub yumruq düzəltmək (bunu bir neçə dəfə təkrarlamaq). 3. Barmaqları ovucun içində növbə ilə birləşdirmək və növbə ilə açmaq. 4. Əlləri qabağa uzadıb gah sağ, gah sol əli ilə bir neçə dəfə yumruq düzəltmək. 5. Əvvəl sağ, sonra sol əli qabağa uzadıb barmaqları qeyri-ahəngdar şəkildə ayırmaq. 6. Əlləri açıb partanın üstünə qoymaq, növbə ilə əli partaya vurmaq. 7. Dirsəyi partaya qoyub qolu dik tutmaq, yumulmuş əli biləkdən gah sağa, gah sola fırlatmaq. 8. Əvvəlcə sağdan sola, sonra soldan sağa xətt çəkmək üzrə məşqlər. Bu məşqlərə hər dəfə bir-iki dəqiqə vaxt ayrılır. Həmçinin düzgün, səliqəli, gözəl yazmaq bacarığının yaradılması qayğısına qalmaq, baş verə biləcək nöqsanların qarşısını almaq, qüsurları vaxtında islah etmək istiqamətində işlərin aparılması müəllimin diqqət mərkəzində olan məsələlərdəndir. (N.B. Cəfərova 2016; 403 s.) Bildiyimiz kimi, yazının keyfiyyətinin yaxşı olmasında yazı ləvazimatını düzgün seçməyin də böyük əhəmiyyəti vardır. Dəftər, qələm, karandaş əsas yazı ləvazimatı sayılır. Yazı təliminə hazırlıq prosesində gigiyenik tələblərin gözlənilməsi məqsəduyğundur. 1. Uşağın əyləşdiyi parta onun boyuna uyğun olmalıdır. 2. Yazarkən düz əyləşmək, çiyinləri bərabər səviyyədə saxlamaq, sinəni partanın kənarına söykəməmək, sağ əllə yazarkən başı azca aşağı və sola, sol əllə yazdıqda isə sağa əymək, yazı ilə göz arasında 25-30 sm məsafə saxlamaq lazımdır. 3. Üzərində iş gedən dəftərin, səhifənin sol küncü döşün ortasına tuşlanmalı, 25 dərəcəli bucaq yaranmalıdır. 4. Otaq yaxşı işıqlanmalı, işıq sol tərəfdən düşməlidir. 5. Qələm üç barmaqla tutulmalı, şəhadət barmaq qələmdən asanlıqla ayrılmalıdır. Barmaqlar qələmin ucundan 1-1,5 sm. aralı tutulmalıdır. 6. Hər iki qol partanın üstünə qoyulmalıdır, dirsəklər bir qədər kənara çıxmalıdır, sağ əl yazdıqca sol əl yavaş-yavaş dəftəri qabağa itələməlidir. 7. Ayaqlar düzbucaq şəklində az bükülməli, pəncələr partanın ayaqaltısına və ya döşəməyə qoyulmalıdır. Ayaqları sallamağa və ya bir-birinin üstünə qoymağa icazə verilməməlidir. 8. Yazı işi uzun müddət davam etməməli, uşaqlar yorulmamalıdır.

Cisr şəkl	Əli yazma şəkl	Ad	Cisr şəkl	Əli yazma şəkl	Ad
A a	A a	a	Q q	Q q	qe
B b	B b	bə	L l	L l	el
C c	C c	ce	M m	M m	em
Ç ç	Ç ç	çe	N n	N n	en
D d	D d	de	O o	O o	o
E e	E e	e	Ö ö	Ö ö	ö
Ə ə	Ə ə	ə	P p	P p	pe
F f	F f	fe	R r	R r	er
G g	G g	ge	S s	S s	se
Ğ ğ	Ğ ğ	ge	Ş ş	Ş ş	şe
H h	H h	he	T t	T t	te
X x	X x	xe	U u	U u	u
İ i	İ i	i	Ü ü	Ü ü	ü
İ i	İ i	i	V v	V v	ve
J j	J j	je	Y y	Y y	ye
K k	K k	ke ka	Z z	Z z	ze

Şagirdlərin məktəbə qədəm qoyduqları ilk dövrdə yəni, 1-ci sinifdə savad təliminin ilk həftələri əlifba təliminə hazırlıq üçün nəzərdə tutulur. Bu dövrdə bəzi məşqlər şagirdləri əlifba təliminə bilavasitə hazırlayır. Şəkillər, həndəsi fiqurlar, naxışlar, sadə elementlər, dairələnən xətlər, ovalar, düz xətt, millərlə bərkidilmiş xətlər və s. Həmçinin şagirdlərin biləyi, barmaqlarını möhkəmləndirmək, əli və dirsəyi düzgün hərəkət etdirmək üçün bir sıra interaktiv çalışmaların verilməsi məqsədəuyğundur. Bura müxtəlif əşyaların, oyuncaqların, meyvələrin və s. şəkillərinin çəkilməsi, simvolların lövhədə çəkilməsi və bir sıra tapşırıqları aid edə bilərik. Həmçinin şagirdlərə yazmaq üçün adekvat vaxtın təmin edilməsi effektiv yazı təlimi proqramının vacib elementlərindən biridir. Bununla belə, ibtidai sinif müəllimləri arasında aparılan son sorğular göstərir ki, şagirdlər dərs günü ərzində yazmağa az vaxt sərf edirlər. Yazı təcrübəsi üçün vaxt, şagirdlərə yazı bacarıqlarına inam qazanmağa kömək edə bilər. Müəllimlər şagirdlərin yazı tərzini müşahidə etdikcə, çətinlikləri müəyyən edə və şagirdlərə yazı prosesini öyrənmək və tətbiq etməkdə kömək edə bilərlər. Yazı təlimi, yalnız dil bacarıqlarını inkişaf etdirməklə kifayətlənmir, həm də şagirdlərin düşüncə, yaradıcılıq və sosial bacarıqlarını artırır. Bu səbəbdən, yazı təliminin əhəmiyyəti müasir təhsil sistemində xüsusilə vurğulanır.

Problemin aktuallığı. Savad təlimi şagirdlərin təhsilinin, gələcək inkişafının bünövrəsi hesab edilir. Bu dövrdə başlıca məqsəd uşaqlara ilkin oxu və yazı bacarıqlarını aşılamaq, onların təlimə marağını, oxu və yazı texnikasını, nitqini, təfəkkürünü inkişaf etdirməkdir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə savad təliminin məqsəd və vəzifələri haqqında məlumat verilmiş, ibtidai sinif şagirdlərinə yazıya hazırlıq mərhələsində əsas məsələlərin izah olunmasının vacib olduğu göstərilmiş, şagirdlərin əlifba təliminə düzgün şəkildə hazırlanmalarına diqqət yetirilmişdir.

Problemin praktiki əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqaləni orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev, A., Kərimov, Y. İbtidai siniflərdə ana dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Maarif, 1968, 375 s.
2. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası: Dərslik. I hissə. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2016,. 403 s.
- 3.<https://www.readingrockets.org>
4. Judith C. Hochman, Natalie Wexler. "The Writing Revolution".

C.Г. Алиева**Подготовка к письму во время обучения грамоте
Резюме**

Ученики передают свои мысли, пожелания и желания другим людям с помощью навыков чтения и письма. Обучение этим навыкам учащихся начальной школы является одним из важных вопросов. Необходимо правильно подготовить учащихся к обучению грамоте. Подготовка к обучению письму является одной из составляющих обучения грамоте. Если ученик не будет должным образом подготовлен к письменному обучению, то в начальной школе он столкнется с рядом трудностей.

S.G. Aliyeva**Preparation for writing during literacy training
Summary**

Students convey their thoughts, wishes and desires to others with their reading and writing skills. Teaching these skills to students in primary school is one of the important issues. It is necessary to properly prepare students for literacy training. Preparation for writing training is one of the components of literacy training. If a student is not properly prepared for writing instruction, then he will face a number of difficulties in the elementary school.

Redaksiyaya daxil olub: 12.04.2025